ԿՈՎԿԱՍ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Երկրորդ տարի 3 Մայիսի· **1847** Համար **18**·

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ·

ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ ՍԵՆԱՏՈՍԻՆ·

Առանձնաբերեալ հրամանաւ առ 'ի հրատարակել յօրագիրս և 'ի լրագիրս զբարձրագոյն գործս 'ՎԵՀԱՓԱՌԵՐԵՑԻՆ և [illegible] ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ առնեմ·

'Ի Հրովարտակի Կառավարիչ Սենեկապետին (որ 'ի 10 յունիսի, գրեալ է, թէ Երկրորդ Ըղձատենն Կոմսն Օրլովն ծանոյց Կառավարիչ Նախարարութեան խորհրդոյ, թէ անձնք 'ի մա-տենագիր հեղինակաց ձեռն արկանեն 'ի լոյս ընծայել գրուածս 'ի վերայ Թագաւորութեան Կայսրութեանս, և յայնմ ոչ խնդրեն զաւան-ձին Բարձրագոյն բարեհաճութիւն· Զայս գործ ընծայել բառ օրինաց երկեցաւ, զի մինչդեռ յօրուածն 'ի յաւելուածն օրինաց զգուշութեան 'ի յան-ցանաց ... 'ի հատորն XIV կանոնաց օրինաց (տպագ-րեալ 'ի 1842) գրեալ է այսպէս· 'ի ժամանակի յո-րում զատարելիցն, (ցենզոր) զննէ զպատմագրակա-նին և զաշխարհագրական գրուածս, պարտի կարի զգու-շութեամբ զննել, զի գրուածքն այսորիկ մի' ան-կարելեացն 'ի ծայրագոյն իշխանութիւն, և մի' զոյգն 'ի նոյն բանս, որք կարեն վնասել յա-նելով կամ զԱստուծոյ Տէրութիւն, կամ զայն-պիսի տէրութիւնս, որք բարեկամութեան յարա-բերութեան են ընդ Ռուսաստանի· Այնպէս զա-տարելիքն պարտին զգուշանալ, զի մի' լինիցին և օրագիրք հրատարակեսցեն զբանս ՎԵՀԱՓԱՌԵՐԵՑԻՆ և զամենայն Կայսերական տան-մին զորս պաշտօնէ հաշուելոցն և ոչ զոյգ 'ի հրատա-րակութեան Բարձրագոյն բարեհաճութեան, զոր ա-նի չէր հետ Նախարարն Կայսերական Դրան·

Թէպէտ յայտնի բանից զհետ զայ երևակայու-ցանել թէ՝ եթէ վասն հանդամայ լըրոյ՝ հրամա-յեալ է զԲարձրագոյն Թոյլտուութիւն ընդու-նել, այլ, որպէս եւ ասացեալ հարկաւոր է խնդրել զայն Թոյլտուութիւն 'ի տպագրելն զայնքան մասանց, որ բովանդակէ միջնեան զգրո-ւածս 'ի վերայ Կայսրութեանն և Ընդանեաց Կայ-սերական տանն· Իսկ քանզի որոշակի վասն այսորիկ ոչ գրեցաւ 'ի յօրուածն յայն, և մինչ է ծնա-նել անտի զկասկածանս, յայն առնել Կայսրութեանն Անհամեմատ Հրամայել բարեհաճեցաւ, լրացու-ցանել զայդ յօրուած օրինաց հարկաւոր բա-ցատրութեամբ, թէ վասն տպագրելոյ զայն ամե-նայն գրուածս, յորս պատմին անցք վերաբե-րեալք առ Կայսրութիւն և առ Ընդանի Օգոս-տափառ տանն, պարտ է ընդունել նախ զՄե-հափառ բարեհաճութիւն 'ի ձեռն Նախարարին ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ Դրան·

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ·

ԹԻՖԼԻԶ·

Կոստանդին Տեղապահն արդէն իշխանն Վորոնցով 'ի 27 Ապրիլի, յառաջ կէսօրուն, յետ կէս ժամու եւ 'ի քաղաքէս գնաց ի լեռնակողմանս Լեզգեաց 'ի Զաքաթալ· Բնակիչք յերեկեաց քաղաքիս ուրախ սրտիւն զնա մեծա-պատուութեամբ, և յաղագս 'ի զօրագլխաց ...

... հայ ... Հայկակոյ, Զաքաթալայ կամ Աւազնայ, առաջ մահ 'ի Շամքորեայ, 'ի Եկաստրէ, 'ի Նեզըբեայ, Աղբլեայ և Աղջէշամբէրէ ապա-րեն պաշտպան իմն երեկէր բազմաց· Բայց այսու-ամենայնիւ ոչ կարէր ծածկել զհնազանդութիւն Հայոց, Փաշանայ Է, և նոյն նմանեաց, զի մի' նոցին պատմութիւն մաղթել արկցէ 'ի մի-պատանութիւնս այլոց· Ահա թէ զիա ազգաց կարգ և կանոն զհնազանդութեան 'ի Հայս, յայտ-նագոյն իսկ ոչ երևէր, բայց միայն բաղդ 'ի պատ-մութենէ այսրան իմն· Թէ Հայկ, յառաջնում իսկ պատերազմ նախ զան գհանդիպի, զի զնա Բելայ կրթեր զօրս իւր, հիմնաւորէր զնոա յա-րաթիւն, բռնակալական բանիւ, կոչեցանելը զնա մի իւր 'ի յարձակաւոր ամբոխ, և զառա-ջարկ զնոսա եռանդեանն ձեռօք· Փոքրն զՀայա-ցական երկրագործութեան· Տեսանեմք զԱրամ անուն զօրագլուխ և զօրաժողով, որոյ բազում նիշ գործեալ՝ մարտիցս զինուորութիւն իւր 'ի լերանց Կովկասու մինչև 'ի ծովու Տարօն, և 'ի Կասպից ծովէ մինչև 'ի ծովն Պոնտոսի Սևոյ·

Շինութիւնք քաղաքաց ... 'ի Հայ-կայ, այլ շինութիւնք անցանց կարի կարեւոր

'ի դիշերի 28 ապրիլի 'ի լոյս 29, ան-ձրևաց անձրև յորդ· Ընդ առաւօտն ծաղկեալ այգեկ, և ցամաքեցաւ երկիրն· Այլ ընդ անցանել հո-սանքին զօրաւոր՝ զարձեալ սկսաւ տարափ անձրևոյ, և ընդ երեկս ձիւն կարկտախառն· Կարծեմ թէ այս նշանք կարկտի ... պատճառ ... 'ի վերայ ... երկրին Մթածմնգայի ... Սուրբ ... ազգաց ... Բայց այսպէս ... թէ ... 'ի Հայ բարբառ, ... և ոչ կարեմ ... ամենայն ... զեղեցիկ ... ·

—❋—

Ապրիլ 22 ... Աղեքսանդրիա ... 'ի գետս ... 'ի 20 ապրիլի ... 'ի 22 նոյն ամսոյ· Թէպէտ յոյժ ... առաւօտն ... զհանդիսա-կանս, այլ ... զերս ... և ... 'ի կրկին ... ·

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ·

Զանազան հանգամանք աշխարհ Հայոց, թէ 'ի ժամա-նակս հնոյ, թէ 'ի միջինս, և թէ 'ի նորս, վերաբե-րեալ առ կրօն, քաղաքականութիւն, գրականութիւն, ճարտարութիւն, օրէնս, ծէսս, հայրենեաց, բարս, ... , և առ այլ ինչ ...

Շարունակութիւն·

Զօրութիւն·

Եթէ մեզ չէ հնար խօսել զնախնեաց, մինչ այսու բանիւք խօսեցաք յաղագս և զկայա-նացութեանն, ոչ պարտին վերջին ... պատերազ-մունք, ... և այլ հանգամանք ... բանիւք ... զօրութիւն նախնի Հայկազանց, յորոց 'ի բազ առնել զա-մանս, յորոց ... առաջի ... Հայաստան, առ Համբարձ ... երկու ... և զօրաւորք· Նախ իշխանք մեր ... 'ի ... ... ժողովրդեան ... 'ի պատմութիւնս Բելայ, փառաւ-

... զանազան ... և ... 'ի Թիւս ... զինուորական ... յետ Շամի-րամայ՝ ... և ... 'ի Հայս 'ի ... Աստուածոյ ... 'ի Եկաստրէ ... ... Հայոց ... Հայկազեանց ... մտաց և ... ·

Յետ Տիգրանի ... և ... Զարմայր, և յորմէ ... 'ի ... Պերճ ... Հայոց, որ յետ Շամիրամայ ... Հայոց, ... և ... Կայսրն ... 'ի նախնեաց ... և ...

[illegible]

Յունիս 27. [illegible]

[illegible]

[illegible]

—◎—

Ի 22 ին Մայիսի [illegible] Պօլսոյ ։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

պէտս զգամակ վասն երկրագործութեան հենոյ Աստուածային Հայրապետին, Շնորհեալ եւս քաղցրաբանութեամբ 'ի լեզուաց Հայկազնեան մայրենի ձայն հնչէին. Արդ այսպիսի սիրապատուութեան եղբարցն Հայոց Ամենայն Սուրբ Սաւրանաց հրաշագործեալ գիր ամենայն խնդրողաց խնդրել 'ի Տէրն բարեխնամութեան հրամայեալ 'ի ձեռն լուսոյ 'ի մէջ առանձնացն Հայկազանց 'ի խորհուրդ աստուածապաշտութեան.

Մնամ Հայկազնեան Գրոց Պ. Սուքիասեանց.

'Ի 25 ապրիլի.
1847 ամ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐՔ.

ԳԱՂՂԻԱ.

Փարիզ. Մայիսի 2. Մի 'ի խորհրդականաց սերուցն կառավարութեան առաջարկեալ էր Պառլամենտին նշանակել երկու միլիոն ֆրանկ յօգնութիւն անկելանոցաց. Քննութեան Հաստեալ (Պալատ Պէրից) համաձայնեցին ամենայն ընկերակիցքն, Հարկս և մեծ ձայնտուութեամբ Հաստատեցին զնորին առաջարկութիւն.

'Ի 15 ապրիլի Համբերեցաւ կը նշանել նաւահանգիստ Ալճիրի, և առնել անդ Ք Շէկրուրդոյ գեներալին Գուպլին և զմնացեալսն նորա, որք առնին զնահանգն 'ի Մոնտոն քաղաքի, և անդ առնել զհամարձակութիւն ընդ Լեհացւոց և ընդ կողմանս Հոլլանտացւոց նոյնպէս և միւս զեղամանն եղելոց է 'ի Հիւսիսականն Ալճիրի աշխարհին.

'Ի Կոյլանց Խորամնոյ Հասարակածքուր, թէ կայսրութեան սեփական են զհասարակի նորոգել, կամ ծնու, թէ չէ փոխել ծախսոյ զհաստեանութեան.

Պէր (Հայր) Գուպլեայ, որ երբեմն էր Կանտերուբ Գիւտանացեալ գլխուն, սպասաւոր ամբարտաւանութեամբ և դատել 'ի վաճառս մահուն.

Լրագիրն Գուպլեացւոց Լա Պրեսէ ծանուցանէ, թէ լուր լեալ կայ ընդ գիմեալ թագաւորն Լուդովիկոսն Փիլիպպոսի. Նաեւ Ռոմանոսին Լամարտին գրել առաքեալս ինչ երեք 'ի Փարիզ, զի կատարեալ կարգաւ ինդրեսցէ պաշտօնէն վերնոյն յանձնեաց, որ յանդգնեալ է բերել ամբաստանութիւն Թագաւորին.

Սերտելի Սխոն Յաւաճնելեան մեծ 'ի Տաւրոն քաղաքի առնել ընդ ձեռաց գիտ սաստիկութեան նաւս, յորոց երեք են երկրաչափեան. Նաև թէ ամենայն երեւել 'ի Հաւր և 'ի Կասալ.

'Ի դիւանական Գալլիացւոց որ 'ի Աստրախան, 'ի Բրեշխեան Պիլիկաջերբոյ հասին 'ի Փարիզ զանազան Թուղթք. զոր երեւ ընթերցողաց Պիշէ. փոխթագաւոր Ռուսին Լոլիտիկա, յաղագս երկրոց յերեսաց աշխարհի չափը ամթագուհին Խոյամանեան Ռօլոտինա. Լաճաւոր Խօսանաց զգոյշ խնդրեն զնորհնութ 'ի Սերբիոնեան Թագաւորին, զի թէ յանդգնեսցի, բարձեն առ ժամանակ մի զխաղաղութիւն ձեռնարկելոյ 'ի մեծամ 'ի Թագաւորին Ընդարէն և յանձնել զայն ամենայն. Գոյս կայմն առնել նախարարք 'ի պատճառս Հոգեկան խաղաղութեանց յորս կարեն ժառանգութեան Թագաւորին.

Ծովային պաշտօնէ Գաղղիոյ յանձնեն նորոգ պաշտօնատարաց 'ի մեռանել Ծովակալին Մաուրէ դէ Աւերժապուի, 'ի տեղի նորա կարգեցաւ անդամ Ծովակալ Իշխանութեան և Նախագահ Նաւահանգոյց բանակին փոխանորդ ծովակալի Պարոն դէ լա Սուսս. Զանգի առաւ 'ի գործս Հրամարտակեան չնաշխարհութեանց ընթեր փոխանորդն ծովակալին Պարոնեան, Խոշ գեորգովականն Լեսնարիս՝ նորոգեաց հրամանը Շարքի Տէրեննեան նաւահանգիստ. Գեորգովականն Լեսնարիս՝ անուանել նորա փոխանորդ ծովակալի 'ի տեղի Հանգուցեալ Մաուրէ դէ Աւերժոյ, իսկ նաւապետն Գրեզոր՝ կարգեցաւ գեորգովական. Նոյնպէս փոխանորդութիւն իւր Հանգերձեալ է լինել և 'ի մէջ աշխաց գեորգովաց. Գուրգան Պերոնոսի, որ էր երբեմն գեոգոն Գաղղիոյ 'ի Մադրիտ, և 'ի պատճառս մահու մորն եկն 'ի Փարիզ, նշանակեցաւ դեսպան 'ի Սանկինաքրոսիպոց 'ի տեղի դքսին Բուրանտայ. Խոկ զասպան Բատանայ կոմսն 'ի Լեհաց դեսպան 'ի տեղի դքսին Սէնտ Օլէր, իսկ զասպան Սէնտ Օլէր կոմսն 'ի Մադրիտ 'ի տեղի Բրեսսոնի.

Լրագիրն Գաղղիոյ Լա Պրեսէ ծանուցանէ, թէ հասեալ է առ Պարոն Հումպոլդ երկրորդ Դոն Ֆրանկիսկոսի' որ է ամուսին Թագուհւոյն Սպանիոյ, զի Հրաման տացէ արձակել զինքն իւր.

'Ի վերջին աւուրս Մարտի գրեն, թէ եւ բանակին Օ Կոննէլ, մեծահամբաւ Ճառագրին ազատութեան Իռլանտիոյ որ 'ի պատճառս ախտաւորութեան եկեալ էր 'ի փարիզ, այժմ էր, և բժիշկք վասն նորա, զի առողջութիւն նորա յետ ինչ կարգաւորութեանց, ընդ Հիւսանդութեան ունեցեալ տեսաներ նորա չուներ հոգս զօրութեան իւր.

'Ի 29 Մարտի ընդ երեկոյթաղեալ պարոն չուեալ է յՕրլեան քաղաք, ուստի իւր զկնանիւ ողջին իւր, և զբօսանալով իւր զՄիւէր Բոոստամարսաին.

'Ի Մարսիլիա քաղաքի 'ի 25 մարտի ապակւ գործարանաց մեծամեծաց՝ յարուցին զայս շենթ խռովութեան, զի եղեւ է Հարկ զինուորս 'ի առնել զանգապատութիւն ազգ.

'Ի Փարիզ եղեալ է գործակալն փոխ քաղաքի, որ կամի Հրատարակել ԹագաւորՀայ Թագաւորաց փոխանակ զերն 'ի Հնդուագիտական գեղից (ըրեքնիանիմ) աղբյուրական Թագին Թուրանց փոխանորդութեանց.

Ասեն Հեղինակ Պատմաբանութեան իւրոյն փարիզեայ, յառաջ յայտնի ունելով տանիլեութիւն ընդ Պեռնարդ աւետե, զայնու և տանել աստ Համար Ֆրանկս. Գառնագանացս է. Լուրեն Սիւ՝ երկրին բանաձըն Գաղղիոյ՝ վաճառեալ է Պեռնարդն ունելով բանաստեղծութեան իւրոյ՝ որ Մարսեան, Խոկ Սերոն աստիղ Հրամանի տեսնի կամ Լուծեն Սիւի՝ մնացեալ է զայն նմանադրութիւն յիրում լեզուի, և յաջողեալ ես.

'Ի բանի աւուրց Հեռու 'ի Փարիզ բարք աչ խոսքն զայլ ինչ երաց, բայց միայն զՀրաւէր և զՀրաշալութեանց. Լուր Ինթէ գատարկագործ ձեռն՝ առ ինչ առնել զԹանգութիւն Հայկ, արհեստն 'ի տեղիս անգին, զի 'ի խոսն Հայոց մարթութեան առնել զգույթիւն և յաջողութիւնս Օրհնեալ լիցի Աստուածն. Օրհնեալ լիցի իւր Օրենք Իշխանութեան փափ, իւրանանդութեան զինուորեր, ասեն ամանձին մեծ չունեալ, և մեծերս Հայք, զի 'ի Հանել ասել, կարող լիցի Թագաւորութիւն նշանակութեան կարկանել իւրեւ ժողովրդեան ամբաստան Անգղիացւոց և Գաղղիացւոց որք զգործութիւն երկիրս գիտեն չափել և զօրութիւն ծովու 'ի Թիւ արկանել, մանաւանդ թէ 'ի նուազել Հայկ, զինչ ունի տալ մեծանձնաւոր ենթադրելոյ. Այլ կարէ Հաւատալ ասել. ՚ի միայն լուսաւորեալ շահեցողք բանից. այս թէ ոչ բաց և նեղացեալ ոչ միայն բանագաւառն զինուորին 'ի Հարցրեայ այլ 'ի մարգարէութեան Կարեկցութեան ունել, յետ այսպիսի նեղութեան, զոր կրեցին յանգիւս, և մանաւանդ Գաղղիոյ, թէ և եղիցի առաւելութիւն Հայկ, ամենայն ոչ բարձցի 'ի նոր Թշուառութիւն. Արդարև մաՀուան գործեաց զերկնապաշտին արասցէ առաւելութիւն. Նաւաքաղաք եկեղեցի ամսոյ. և որ ծանուցանեն էր մի կութեանս, եղեւ որպէս անապատ. 'Ի Սիւ 'ի գուռն քաղաքայոյն մաՀացեալ են Թոյլ յորում զբաղ է, եւէ ոչ ըմբռնեցի զին Հայէ 'ի տեղեաց յոյժ պատեն, առ ծովեզրս լաճառեալ մեծ մեծի աւելին զՃաշակն, 'ի նշան ժամու Հարկ լնուլ 'ի տանն, և յանցառնուլ միոյ, որոց առ ասր էր ալիւր և Հայկ, յայնժամ ժամանց այրեցան եղեն Հոգ և չորս երեխայք. 'Ի զիւղ անգր այրեցան երեք տանք, որոց տեարք եղեն նախանձեալք, և 'ի մերձակայ Շէնսի 'ի մի զարձան այլ տուն մի. Իսկ որքան Հետևանս լինին տարաւորք քաղաքայինն զանձնել զեղծ մտաց այլոց յաճախեն Հրձգութիւնք և միանգամայն է պատուել այն կառավարութեան, յառաջ տատանութեան ոչ Հեղեալ փոյթ առնելոյ և Նուաճութեան Հայկ.

Ի ՏՓՂԻՍ.
'Ի Տպարանի Հոգեւոր Դպրոցի Հայոց. ընդ հսկողութեամբ յանձնառական Գէորգայ Ըմբրունեայ.

յանձն առնել զայն 'ի ձեռս Աստուծոյ 'ի պաշտպանել. Նոյնպէս հանէր զՇոլքային Բազէկայի, աղօթանս զնա, և զաշխարհ նորա առոյ 'ի ձեռս Աստուծոյ.

Երանի թէ Հրամ ընդ գործս քննութեան խորոց ժամանէր և զանգիտածի ընդդէմ կանոնի մեծամանեաւ Գոյիրին զԹուխթիւն Հայկայ, առ զլուխն Բէլայ քան զգլուխն ցուցանել Արամայ զհնազանդեալ Լառ եւ վարեցաւ Հայկին է. ընդ դիւցազն իւրում ընդ Շամիրամայ Հրէի, զոր եւս 'ի Կորդուացւոց յետ գերութեան Հոյ զոյի (որում լեալ էր ներգործութիւն յաջորդութեան նորա է) և ընկերացն յաջորդեցին նորա մխտեալ, և այսպէս բարեբախտութեան երանութեանն ներածելը նորա Բարբարոսներ բազմօք զանազանութեամբ յաղթէ յաղթ. Զինչն զնե բարեգործութեան առասպելս և 'ի Տիգրանն Երուանդեան, որ յաղթէ կալաւ Աժդահակայ և առասպելս նորա գերեաց յաշխարհէն Մարաց, և ընակեցոյց յաշխարհին Հայոց, զերեսուն աւելի զհատ Ամբողջացեալն, այնպէս երեկելոյ 'ի պատմութեան Հայոց. Զնոյն է ասել և յնդունելութիւն զօրութեանց, որք Հաստատ

եկեալ 'ի Հայս ընդ ժամանակս ժամանակի. Նախարարաց Ասորեաց նահապետաց, առ որ եկեալ Վաղարշակ' վանեալ Սիւրիէ. Եւ երկրորդ՝ 'ի ժամանակս Գագաթոյ, որ Հիւրընկալեաց Մամբրէ և զԱստուածային արքայութիւնն Մեծանեկերելոյ Թիւգամօրին Բագրատունեաց. Այսպ ամենայն զաւակ զգացմունքնութեան է սանձք զերկիր 'ի բաժին, և եղեն յետ ժամանակաց նախարարութեան հզօր և երեւելի. Նոյնպէս և Արշակ որդի Արշակունեաց արքային Սմբատ Կամսարականաց եկեալ 'ի Հայս, մեծամասնութիւն և ազգատոհմ կանանց եղեւ Բագրատունեաց իշխանն Հայկականաց. Այնչափ ընդ Հայս, բաց չեմ ասել Հիւրընկալութիւն և զօրացն Արծրունեաց կողմանց զինեալ ձեռն առ Աբրահամ Արտաշէս կամ Թագաւորն Հայոց յետ կործանման Ասորեստանի քաղաքի.

Շարունակելի.